

HET EVANGELIE VOOR ATHEÏSTEN

Na een aantal moeilijke jaren is God weer helemaal terug. Althans in drukvorm: in de boekenweek in maart - met het thema 'mijn God' - kon helemaal niemand meer om Hem heen. Maar je hoeft er niet meteen gelovig voor te zijn. Ook voor ketters, twijfelaars en atheïsten is er voldoende materiaal. Hans Warren en Mario Molegraaf hebben een belangrijke duit in het zakje gedaan. Zij vertaalden de vier Evangelieën, zonder gelovige vooringenomenheid. Wat blijft er dan van deze beroemde teksten over? Vincent Hunink dacht erover

Toen ik onlangs mijn spullen pakte om een paar dagen zuidwaarts te gaan, aarzelde ik even of ik *Het Evangelie volgens Markus, Mattheus, Lukas en Johannes* in de vertaling van Hans Warren en Mario Molegraaf zou meenemen. 'De godsdienst is een schone zaak en schenkt de mensheid veel vermaak', maar het moet niet te gek worden. Zeker als je naar een abdij gaat, kun je beter geen al te vrome boeken meenemen, want voor je het weet heb je een overdosis vroomheid te pakken. Dan is een zinnenprikkelende roman, een opstandig filosofisch essay of een bundel fel realistische verhalen raadzamer lectuur.

Toch besloot ik het boek mee te nemen. In de voorpubliciteit hadden de beide heren duidelijk gemaakt dat zij niet bekeerd waren en ook al niets zagen in de blijde boodschap. Nee, zij hadden de vier evangelieën nu eens benaderd vanuit een andere hoek, die van de ongelovigen. En, voegden ze eraan toe, hun benadering wierp een nieuw licht op Jezus' verhouding met 'zijn geliefde leerling'. De suggestie was dus dat deze nieuwe vertaling minstens enige opschudding zou wekken. Daarmee viel het boek zowel onder 'zinnenprikkelend' als 'opstandig filosofisch' en kon het dus gewoon mee in de tas.

Kaal en vreemd

Het was even schrikken. De Evangelieën zijn confronterende teksten. Ook voor wie oog en oor heeft voor de rijkdommen van de

kerk blijft het een ontvullende ervaring om ze te lezen. Het zijn feitelijk nogal kale teksten, simpel geschreven, zonder veel opsmuk of noemenswaardige literaire vormgeving, iets wat natuurlijk ook zo zijn charme heeft. Berucht is het onbeholpen Grieks waarin ze geschreven zijn: een hemelsbreed verschil met de verzorgde stijl van Plato en de klassieke redenaars. Vroeger kon ik niet tegen dit 'Vissersgrieks', maar nu vind ik het wel ontvullend.

Kaal zijn de Evangelieën eigenlijk ook naar inhoud: veel van wat we verbinden met kerk en Christendom staat er eenvoudigweg niet in. De leer van de Drie-eenheid, de rigide en ondemocratische organisatie van de RK-Kerk, de precieze vorm van mis en doopsel, de verwerping van homoseksualiteit, het dogma van onfeilbaarheid van de Paus of het sacrament van de biecht: dat alles zoek je tevergeefs. Uiteraard heeft de theologie dergelijke zaken op deze teksten trachten te funderen, maar de eerlijkheid gebiedt toch te zeggen: het is er allemaal later bijverzonnen. Het verschil tussen deze basisteksten en de werkelijkheid van nu is verbijsterend. Als Jezus nu terugkeerde op aarde, zo schrijft Molegraaf terecht (p. 234), zou hij waarschijnlijk niets van het Christendom begrijpen.

Behalve kaal zijn de teksten ook verwarrend. De vier evangelisten vertellen elk hun eigen verhaal, en spreken elkaar soms tegen, vooral in hun beschrijvingen van Jezus' jeugd. Ook staan ze vol onbegrijpelijk

ke spreuken, raadselachtige parabels en onduidelijke verhalen. Het erin gegeven beeld van Jezus verschilt nogal. Bij Markus zien we Jezus als uitdrijver van boze geesten en verrichter van spectaculaire genezingen, terwijl Johannes hem al veel abstracter en theologischer beschrijft. Een samenhangende leer kun je uit de Evangelieën niet opmaken.

Stuurse figuur

Misschien het meest verwarrende is dat we Jezus eigenlijk steeds in een nogal onvriendelijke gedaante zien. Vrijwel nooit is hij gewoon beleefd en zachtmoedig tegenover zijn volgelingen en de gewone mensen die we in de Evangelieën zien. Allemaal krijgen ze juist de wind van voren wanneer ze zijn orakeltaal niet begrijpen. Hij bedreigt de eenvoudige neringdoenden in de tempel, provoceert de Joodse priesters en de Romeinse autoriteiten, strooit extremistische taal rond ('vuur ben ik op aarde komen werpen en wat wilde ik graag dat het al brandde!' Lukas 12:49), en bejegent zelfs zijn moeder met weinig respect. Zijn leerlingen moeten geheim houden wat hij hun toevertrouwt (vreemd toch voor een brenger van de goede boodschap, zou je zo zeggen), en de wonderen die hij verricht zijn niet uit menslievendheid voor de betrokken individuen, maar dienen een welomschreven doel: bewijs te leveren voor zijn claim de zoon van God te zijn.

Het is niet verwonderlijk dat veel mensen moeite hebben met de Jezus-figuur. Molegraaf noemt hem zonder verdere omhaal een 'onsympathieke persoonlijkheid' (p. 241).

Ik voeg hieraan toe dat Jezus' onaangename trekken in sommige teksten buiten de canon van de Bijbel nog eens extra worden aangedikt. Zo is Jezus in de apocriefe 'Kindheids-evangelieën' al op jonge leeftijd een vervelend drammertje dat een grote mond heeft tegen zijn vader en leermeester, en zelfs andere kinderen doodslaait om het minste of geringste.

In de eerste eeuwen van de jaartelling trokken er heel wat profeten, tovenaars en wonderdoeners rond in het Romeinse Rijk.

Je vindt ze zelfs in het Nieuwe Testament (Simon de Magiër!) en bij Griekse auteurs als Lucianus. (Zie bijvoorbeeld de recent vertaalde stukken in *De ontmaskering van de charlatans*, Amsterdam 1996). Deze lieden dreven duivels uit, claimden God te zijn of in direct contact met Hem te staan, preekten geestelijke revolutie en zochten volgelingen.

Het is moeilijk om Jezus als een afzonderlijke categorie te zien. In praktische zin is hij natuurlijk wel een geval apart: de op hem gebouwde leer heeft succès gehad en de wereld verregaand beïnvloed. Dat is goed beschouwd toch een paradox, stellen Warren en Molegraaf: 'andere religies hebben tenminste een samenhangende leer. Déze godsdienst moet het hebben van een figuur met nogal onsamenhangende uitspraken, die niets aan het joodse geloof toevoegen. Een figuur die dingen zegt waar alleen tijd- en landgenoten de zin van kunnen hebben ingezien. Een figuur die niet eens áárdig overkomt' (p. 241).

Propaganda

Het is duidelijk dat Warren en Molegraaf zich niet uit warme genegenheid voor de Lieve Heer aan dit vertaalwerk hebben gezet. Waarom eigenlijk wel? Er moet meer achter zitten, zeker omdat er al veel vertalingen van de Evangeliën beschikbaar zijn. Gezien het nawoord, met de provocerende titel 'Het Evangelie volgens M.M.', zou je even kunnen denken dat het ze erom te doen is *den gelovigen mensch* te schokken en opschudding te veroorzaken. Maar dat valt feitelijk erg mee. De vertaling blijkt heel keurig: ze is dan wel niet gelovig, maar betuigt wel degelijk respect aan deze teksten als *literaire teksten*. Dat is op zichzelf voor sommige rechtlijnigen misschien

schokkend, maar toch niet als zodanig bedoeld, lijkt me. Het is heel legitiem om de zaken eens zo te bekijken: de Evangeliën als speciaal gemaakte teksten, als *propaganda* voor het gedachtengoed van Christus en zijn volgelingen.

Om dit aspect goed te laten uitkomen, vertalen Warren en Molegraaf het Grieks nauwgezet en in heel gewoon Nederlands. Op het eerste gezicht verschilt hun vertaling niet eens zoveel van de gangbare ver-

Het laatste avondmaal. Martin Schongauer

sies. Ze willen laten zien 'wat er feitelijk staat'. Dat is een vrij forse claim, die ze dan ook niet helemaal kunnen waarmaken. Daarvoor staan er uiteindelijk teveel onjuistheden en betwistbare kleinigheden in. Vertalen is altijd interpreteren, en dus automatisch méér dan alleen laten zien 'wat er staat'. Bij teksten als deze is het eigenlijk onmogelijk om de traditie van tweeduizend jaar intensieve studie en debatten met één pennestreek terzijde te schuiven en te beweren dat je er rechtst-

reeks uit kunt halen wat er 'feitelijk' inzit. Maar de poging daartoe is respectabel. Hoewel Warren en Molegraaf de tekst van alle gewijde luister ontdoen is het resultaat toch niet ontluisterend. Hun vertaling is een evangelie voor twijfelaars en atheïsten. Als ze tenminste interesse hebben in het christendom.

De geliefde leerling

Tenslotte is deze Evangelie-uitgave ook speciaal geschikt voor heren van de herenliefde. Dat wekt geen verbazing gezien de achtergrond en het oeuvre van de beide vertalers. Het zat erin dat ze een mogelijk homo-eroticus trekje zouden benadrukken.

Ook hier moet gezegd: het valt allemaal reuze mee. We krijgen echt geen overspannen Roze Blijde Boodschap. Zo wordt eenvoudigweg gezwegen over het feit dat Jezus een groep jongemannen als leerlingen kiest, een detail dat soms in deze zin wordt geduid.

Maar de expliciete vermelding van een leerling die 'geliefd' is, in het Johannes-evangelie, verleidde de vertalers tot een duidelijke stellingname. Een onbevangen lezer, zo wordt gezegd, zal inzien dat hier sprake is van de beschrijving van een liefdespaar. De genoemde leerling,

door de vertalers heel nadrukkelijk 'zijn geliefde' genoemd, komt op een paar markante plaatsen wel heel dicht bij Jezus. Tijdens het laatste avondmaal ligt hij tegen hem aan, en als hij vlak voor Jezus' dood bij het kruis staat vertrouwt Jezus hem zijn moeder toe. Helemaal aan het slot (in een passage die misschien pas in later tijd is toegevoegd) komt hij nog eens voor, in de scene waarin de verzezen Jezus zich tot Petrus richt.

Wie was deze leerling? Volgens Warren en

Molegraaf gaat het om Lazarus, de man die een paar bladzijden eerder door een geëmotioneerde Jezus uit de dood was gewekt (het moment waar Jezus in hun ogen het sympathiekst is!). Maar meestal neemt men aan dat de evangelist Johannes zelf is bedoeld, iets wat de vertalers er niet bij zeggen.

Zowel deze identificatie als de hele theorie dat het om De Geliefde van Jezus zou gaan is natuurlijk uiterst omstreden. Maar helemaal onverdedigbaar is het niet. Ik laat dit verder maar over aan de bijbelonderzoekers en flikkertheologen (als die nog bestaan).

Als een kind

Is er nog hoop? Wat blijft er van het christe-

lijke bouwwerk staan aan het slot van deze vertaling? Niet veel, vrees ik. Warren en Molegraaf ontdoen de evangeliën van de gewijde glans die er doorgaans omheen hangt. In hun *literaire* benadering is voor zoiets als 'geloof' eigenlijk niet veel ruimte. Maar de deur blijft toch op een kier staan: voor een waarachtig geloof, zo lezen we in de allerlaatste regels, heb je een speciale houding nodig. Je moet worden als een kind. Daarvoor citeert Molegraaf een uitspraak van Jezus zelf en, met instemming, een gedicht van Judith Herzberg. Maar hoe dat dan precies moet met deze verwarrende teksten, dat staat er helaas niet bij.

Na lezing van het boek voelde ik mij in de gewijde omgeving waar ik zat nogal ongemakkelijk. Wat deed ik daar eigenlijk?

Waarvoor was ik gekomen? Ik ben maar snel de kapel ingedoken om me weer te laten betoveren door fraaie litanieën en zang, gloedvolle ikonen, kaarsen en wierook. Bij de evangelie-lezing heb ik voor alle zekerheid de oren maar dichtgehouden. Dat hielp.

Vincent Hunink

Het Evangelie volgens Markus, Mattheus, Lukas en Johannes, in de vertaling van Hans Warren en Mario Molengraaf, (Prometheus, Amsterdam 1996; gebonden (niet ingenaaid), 256 blz.; prijs f 39,90.

PINK (maandblad COC Nijmegen)

17, 1997, nr 3, 16-18